

Skildringer fra folkelivet i Sydthy i årene 1860-70erne

Optegnet af Anders Andersen, Hurup - Udgivet af August F. Schmidt, Brabrand 1933

Lettere redigeret af Ruth og Helge Thinggaard, Vestervig

Meddelelsen af de følgende skildringer af tidligere dages folkeliv i Hurup og Vestervig-egnen, Anders Andersen, er født den 13. september 1863 i Ydby sogn i Refs Herred. Hans fader, stenhugger Johannes Andersen (1818-70) var fra landskabet Dal i Sverige, medens hans moder Karen Jensdatter (1821-91) var fra "Gundtoftgård" nordvest for Ydby. Så vidt det ses af de her udgivne erindringer, har moderen haft mest indflydelse på Anders Andersen. Han kom i 8-års alderen i skole i Hurup. I sommeren 1875 gik han til skole hos den kendte lærer Johan Nielsen i Randrup. Denne strenge men begavede lærer satte den videbegærlige Anders stor pris på, da han der fik lært mere end hos andre lærere på egnen. Anders tjente som hyrdedreng flere steder i Hurups opland. Pladserne var, som overalt i Thy, gode for drenge, fortæller han. Efter sin konfirmation i 1878 hos pastor Anthon¹ i Hurup var Anders Andersen et par år ved landvæsenet, men kom så i 1880 i træsko- og tøffelmagerlære i Thisted. Her var han halvandet år. Pladsen var dårlig, han småsultede, men et par godgørende værtshusfolk, Lars Jensens i Vestergade, gav ham mad, når det var værst, mod at Anders gik dem til hånde på travle aftener. 1882 drog han med 6 kr. på lommen til Silkeborg, hvor han omsider fik arbejde ved sit håndværk. Senere havde han pladser i Ry, Virklund, Hinnerup og Randers.

I 1888 begyndte Andersen selv en træskoforretning i Refs i sin moders hus, men flyttede sidst i 1889 til Hurup. 1890 blev han gift med Marie Mikkelsen fra Hurup. 1890 flyttede de til Århus. Efter i årenes løb at have boet forskellige steder (Lillering, Harlev, Herning) kom de til landsbyen Søften et par mil vest for Århus. Her havde de i en årrække Afholdshjemmet

og Telefoncentralen; begge dele har de nu for mange år siden afhændet. Det aldrende ægtepar bor i 1933 i et lille hus i Søften. De har haft 11 børn, hvoraf 8 er levende, de er alle i god beskæftigelse.

I en række år – fra 1903 til 1914 – rejste Anders Andersen rundt som bogsælger, især i Vestjylland, medens konen passede bedriften hjemme. I Vestjylland var det godt at sælge bøger, da folk der ville have god læsning (Blicher, Thyregod osv.) Det var bøger fra "Jakobs forlag", Andersen solgte. Da kunstforlaget "Danmark" kom frem, gik det stærkt ud over Andersens forretningsrejser.

Siden 1914 har han så drevet udstrakt rejsehandel med havefrø og gartnersager i det hele taget. I krigsårene solgte han en hel del blomsterfrø til Norge og Sverige. – På grund af sygdom (lungebetændelse m. v.) har Andersen nu måtte lægge op. Han bruger så sin tid til at læse og skrive. Efter forholdene er han meget belæst, ikke mindst i religionshistoriske og politiske spørgsmål. Vilhelm Grønbechs bøger er han således fortrolig med, og i samtaler med ham erfarer man snart, at Andersen er en særdeles intelligent og relativt set kundskabsrig mand.

Hans ungdomsmål var at blive højskolelærer, men fattige kår hindrede ham i at studere. På egen hånd har han altså tilegnet sig viden. Han har i øvrigt forhen holdt talrige foredrag, især i afholdsforeninger og loger; Andersen er ivrig afholdsmand.

Når han nu på sine gamle dage har siddet og skrevet ned en hel del træk, han erindrer om tidligere dages folkehold i Sydthy, er det jo et arbejde, der bør påskønnes, og det vil sikkert glæde hans landsmænd i snævrere forstand at stifte bekendtskab med hans kulturhistoriske

optegnelser. Der findes i disse mange værdifulde enkelttræk, ikke mindst i hans skildringer af julegilder, bryllupper og missionsmøder. Nøgetrøst, og sikkert i alle detaljer rigtigt, beretter Andersen om disse sammenkomster såvel som om husenes indretning, økonomiske forhold, fiskerliv, folkelig vækkelse med mere. En sådan kortfattet fremstilling af en enkelt mands erindringer har ikke alene værdi for forskning, men kan også vække megen glæde hos historisk interesserede mennesker. Det har derfor været mig en fornøjelse at befordre Andersens skildringer i trykken. Jeg har så vidt muligt i alle enkeltheder fulgt hans fremstillingsform, så mit arbejde har i det store og hele kun været af rent stilistisk art.

Nu får så disse optegnelser gå ud som et minde om tidligere dages folkeliv i Sydthy - og til glæde for en gammel thybo, der aldrig har kunnet glemme sit barndomsland, som han forlod som ung menneske.

*Brabrand, 26. april 1933
August F. Schmidt*

Indledning

Indtil 1882, da Thy fik jernbaneforbindelse fra Struer til Thisted og derved kom i nærmere forbindelse med omverdenen, lå landet stærkt isoleret, uden nærmere forbindelse med det øvrige land. Og derfor var det indtil da meget bagefter på forskellige områder. Gamle skikke og forestillinger holdt sig af den grund længere her end i det øvrige land.

Jordbund m.m.

I den sydlige og østlige del af Thy er jorden nær 1. kl., dog med lidt iblandet hede, hvad der for resten forhen var tilfældet over hele Thy; den midterste del af landet har noget ringere jord og den vestligste endnu dårligere; her er klitter, der mange steder går langt ind i landet.

De mange hedestrækninger og moser var af befolkningen fredet, fordi den jo derfra skulle hente sit brændsel. Skov fandtes den gang så godt som ikke på egnen, og til de store tørve-moser nede i Jylland var der ingen adgang, da transportmidler savnedes.

Hvad en fremmed, der berejser Thy, særligt

lægger mærke til, er de mange kæmpehøje. Thy er bogstaveligt oversået med dem, mange steder ligger de i rækker fra 10 indtil 20 og ganske nær hinanden.

Så er der Thys fugleverden; intet steds i vort land er fugleverdenen så stærkt repræsenteret som netop her. Havet, fjorden, heden, de mange moser og søer, særlig i den vestlige del af landet, - hver for sig skaber gunstige forhold for fugle, selv skovfugle findes. Der er hist og her i Thisted Amt ved præstegårde og herregårde ret anselige plantager, hvor skovfugle kan holde til. Om efteråret kommer de store skarer af trækfugle på deres rejser mod syd herover.

Fiskere

Langs havet findes de mange fiskerbyer, der så godt som udelukkende befolkes af fiskere.

Disse vestjyske fiskere er som en race for sig, der ikke på nogen måde blander sig med bønderne inde i landet. Forhen så de ned på dem som fremmede.

Fiskerne var så godt som alle fattige dengang; der var jo ikke som nu opkøbere til at aftage deres fangst, nej, de måtte ud på landet med deres kurve på ryggen for at sælge deres surt erhvervede fangst.

Men selv om fiskeren var nok så fattig og havde aldrig så mange børn, kom dog ingen af disse til at tjene hos bønderne; de blev i hjemmet til efter konfirmationen og ofte længere. Mange kom tidlig til søs, som faderen havde været det i sine unge dage; når de så i flere år ofte havde befaret de store have, kom mange af dem hjem og giftede sig næsten altid med en fiskerdatter, og fortsatte så livet som fisker.

Disse fiskere var kraftige og hårdføre folk; fra deres unge dage som sømænd var de altid vant til en fører, deres kaptajn adlød de, ham underordnede de sig. At skulle have en fører fulgte dem hele livet igennem. Kom der et skib i havsnød, og det skete ikke sjældent, befalede formanden over dem, de fulgte ham i redningsbåden uden mindste vaklen, selv om havet brød på, så det ud, som om det var den visse død at sejle ud.

Hvert større fiskerleje havde en sådan fører. Han var deres høvding, en mand af deres egen

midte. Han var som Thøger² i Agger strandfoged, sognefoged og formand for redningsvæsenet; med ham var de alle dus.

Der fortæltes om en fisker, der i den tid vi havde gendarmer, havde sagt du til en sådan, og af ham var blevet meldt og måtte møde i retten i Vestervig, hvor herredsfogeden tog ham i rette for dette - "du" -, og at han da skulle have svaret: "Ja, jeg mente det ikke som nogen fornærmelse, men kan jeg sige du til vor Herre og Thøger, så hvorfor så ikke til en gendarm".

En af de største og ejendommeligste fiskerbyer er Agger.

Fra de mange strandinger i årenes løb, hvor Thøger var førstemand ved redningsarbejdet og den, der måtte tage sig af de reddede, give dem husly, pleje de sårede og halvdøde, og i det hele hjælpe dem, indtil de kunne rejse til deres hjem, fik han mangan en anerkendelse, æresbevisning og belønning. Han var derfor også en velhavende mand, til hvem fiskerne aldrig forgæves henvendte sig, når det kneb.

Få fiskerbyer har som Agger kæmpet mod havet. Den gamle kirke og mange huse ligger nu på havets bund. Man måtte flytte kirken og efterhånden husene til Øster Agger.

Husene er små, uanselige og kunne bygges for 800 a' 1000 kr. Tømmeret er så godt som altid fra strandingsauktioner, måske reddede man også et og andet en mørk nat fra stranden, når fogeden sov; selvfølgelig måtte ingen tage noget. Men det er med det som med krybskytter i skovegne - befolkningen anså ikke dette for galt.

Alt strandingsgods, både fra skibe der strandet, og alt hvad der driver ind, og ingen ved hvorfra det kommer, samles hos strandfogeden. Det er ikke lidt mellem år og dag; tømmer af alle slags, kasser og tønder, med og uden indhold, brædder, planker og tit de utroligste ting. Det sælges ved auktion 2 gange om året, og da møder folk tit langvejs fra, for der kan altid købes billigt.

Aggers grund er sand, hvorfor der intet egentlig landbrug findes her. Når aggerboerne den gang kom fra havet i deres små både med fangsten, blev den pakket i kurve, og så gik turen, ofte en snes mænd og kvinder efter hinan-

den, i gåsegang ud til de forskellige landsbyer med kurven på nakken for at afhænde fangsten.

Efter krigen 1864

Få nulevende kan forstå den smerte og harme, der betog befolkningen efter nederlaget i 1864. Man havde levet i troen på, at Danmark nok skulle sejre.

Da freden var sluttet, tog folket sig imidlertid sammen, og der kom ret hurtigt den tid, hvor opgave efter opgave tog fart. Hedeselskabet med Dalgas tog store arbejder op med plantning af heder og mosekultur; landbruget gjorde stadig nye fremskridt.

I 1871 dannedes "Det forenede Venstre" af de 3 venstrepartiers førere; I. A. Hansen, Berg, Hørup, Bøjsen og Holstein Ledreborg. Socialisterne begyndte deres arbejde i København med Pio og Geleff som førere. Samtidig begyndte den realistiske digtning og åndsretning med Brandes som fører, digtere som I. P. Jacobsen fra Thisted med bøgerne Marie Grubbe, Mogens og flere, Holger Drachmann (med lyriske digte og skuespil) og mange flere. Indre Mission under Vilhelm Becks ledelse tog rigtig fart, han var jo en glimrende agitator og forstod som få at organisere.

I det hele taget blev der taget alvorligt fat på at bygge op indadtil, hvad der var tabt udadtil.

I Thy mærkede man dog ikke stort til nogen opbygning; landet her lå for afsides til at komme i nærmere forbindelse med det øvrige Danmark.

I Nordthy blev oprettet en lille højskole, og Indre Mission fik et arbejde i gang i den sydlige og vestlige del af Thy, særlig blandt fiskerbefolkningen.

Med hensyn til politik husker jeg fra 1871, at der en dag kom 3 mænd ind til min mor og spurgte: "Hvad er din mand"? "Ja, han var jo da stenhugger". "Ja, det ved vi jo nok, men hvad er han i politik"? "Politik", sagde mor, "ja, hvad er det"? "Hvad er de andre mænd i byen"? "Ja, de er høje". "Ja, så må han jo også være det", sagde mor". Så skrev de det på en liste.

Jeg kommer i denne forbindelse til at mindes en historie fra Thisted-kredsen. Der kom en mand ind til sin nabo: "Hør", siger han, "vil du

med til vælgermøde i Thisted i morgen”? ”Ja, måske; vælgermøde, hvad er det egentlig”? ”Jo”, siger den første, ”det er ligesom, når vi skal til Thisted og stemme på kaptajn Jagd”. Der var jo i de tider ikke stor forståelse af politik; i Thisted kom kun højrebladet ”Thisted Amtsavis”; næsten alle thyboer var højremænd.

Hurup sogn

Hurup sogn består af de 3 byer Refs, Hurup og Ettrup. Byen, hvor jeg henlevede min barndom, var Refs, den sydligste by i sognet. Her var 14 gårde og nogle husmandshjem og jordløse huse. Nord for Refs ligger Hurup med kirke, præstegård, skole og 3 fattighuse samt 5 gårde og enkelte huse. Nord for Hurup ligger Ettrup med en del gårde, 12-14 stk., en del husmandshjem og nogle jordløse huse. Øst for Hurup, omkring landevejen fra Vestervig til Næssund, der skærer hovedlandevejen Struer-Thisted, ligger Refsbøl, der hører til Refs. Der ligger sognets eneste købmand, og der lå sognets eneste mølle, en gammel vindmølle, og desuden lå der et par gårde og en del husmandshjem. Præsten i Hurup havde kun den ene kirke, så det var jo ikke noget fedt embede.

Bygninger

Midt i Refs lå mit hjem, et jordløst hus. Herfra var en enestående udsigt: ½ mil imod syd lå Ydby Kirke, og da der bag den lå en mølle, så det ud for mig, som om kirken havde et tårn på den ene ende og en mølle på den anden, - og derfor var det vel, at jeg den første gang, jeg var med mor til kirke i Hurup, påstod, at det jo ikke var nogen kirke, for vel var der et tårn, men møllen manglede. Videre så vi ½ mil ud over landet og de 2 mil over Nissum bredning, hvad der en sommerdag var et herligt skue, når solen kastede sine stråler over det blanke vand og ligesom forgyldte det. Vi så videre langt ind over landet på den anden side af fjorden, lige til land og sky syntes at glide over i hinanden. Der var det nok, tænkte jeg, at Gud gik ned på jorden, når han besøgte menneskene.

Gården nærmest mit hjem var på størrelse med de fleste andre af egnens gårde; her levede man som overalt i Thy. Der boede mand og

kone med deres 4 børn, 3 drenge og en lille pige.

I den første ende af salsen (stuehuset) var storstuen, der nåede over hele husets bredde og mange steder længere. Dernæst en lang forstue, bag denne gæsteværelse og et mindre kammer, ofte pigeværelset. Fra forstuen kom man ind i dagligstuen; langs vinduerne i dens hele længde var en fast bænke, der fortsattes ved begge sidevæggene i bordets bredde; de to endestykker var som regel finere udstyrede, med udskæringer i rygstykkerne; den nærmeste forstuen var overbordenden og var for husbond. Så var der langbordet og ud imod stuen en skammel i bordets længde. Den store bilæggerkakkelovn ud mod køkkenets åbne skorsten var en gammel ovn, over 100 år, fra Nes Verk³ i Norge. Der var tobaksbord og pipebrædt og måske chatol med sølvtøjsskab.

Gulvet var af mursten, dog var der mange steder bræddegulv udenfor bordet; man kom jo altid sommer og vinter ind i stuen med træsko, hvorfor der hver morgen efter rengøring strøedes et lag hvidt sand over gulvet. Af billeder var det med Frederik VII og general Rye, ofte Napoleon den tredje med Prangerfredens paragraf 5, og undertiden nogle skrækelige katolske billeder i umådelig skrigende farver, og hvor hjertet sad udenpå tøjet, tit med et sværd igennem. Foruden disse var der ”ligvers” i glas og ramme. Så snart en eller anden døde, måtte degnen skrive to sådanne, et kom i graven og et til hjemmet. Det var en nekrolog over den afdøde ”dannemand” - eller kvinde, fødselsdag, år og dødsdag, hvor mange børn der modtog vedkommende hisset, og hvor mange der begræd hans eller hendes bortgang. Der boede her og der en mand, som prentede og tegnede nogle tit underlige blomster og noget, som skulle forestille en ligsten. Så kom en sådan i glas og ramme. I bænkekrogen stod den store ølkande og på en hylde derover brændevinsflaske og glas. I en skuffe under langbordet opbevarede man spiserekvisitter og lignende, og på en hylde ved siden af skuffen rugbrød.

Ved hver side af kakkelovnen var der en dør, den første til køkkenet, den anden til soveværelset. Imellem måltiderne benyttede man

sædvanligvis soveværelset til opholdsstue. I den inderste side var 2 alkovesenge med enderne imod hinanden og med sirtsbetræk for, eller somme steder døre. Sengetøjet var solide vadmel-sdyner, med flere underdyner på halm; tit var sådanne senge udmærkede hjem for mus. Foruden til sovested brugte man sengene som høkasser. Kogte man f. eks. grød og lignende, tog man gryden, når maden var passende kogt dertil, vikled den ind i et stykke lærred og satte den ned i sengen; derved kogtes maden færdig, og desuden blev sengen dejlig varm. Det kunne ske en loppe forvildede sig ind i grøden, men hvad, det tog man ikke så nøje. Om vinteren flettede man måtter af halm og satte op mod væggen i sengens indre side, det lunede.

I sovekamret var altid bræddegulv. Der var i værelset et stort bord med bænke og stole, og hvor man ikke havde chatol i dagligstuen, var der et i soveværelset. Et mindre ur havde man også, ligeledes som man i dagligstuen havde det store bornholmerur, en bogreol med bibel, salmebog og bedstemors bønnebog samt en almanak.

Over kakkelovnen var en hylde til kagekasser mm., ovenpå kakkelovnen en flad kasse til tørring af malt til ølbrygning, og under denne en skuffe til strømper o.l. Der var aldrig stærk varme i kakkelovnene, da man fyrede med de store flade hedetørv. Der fyredes også i den store åbne skorsten i køkkenet. Hvor bedsteforældrene ikke havde deres eget aftægtshus tæt ved gården, havde gammelmor gerne sin plads med spinderokken ved siden af kakkelovnen.

I forstuen stod gerne et par skabe, og i storstuen stod kæmpemæssige skabe, dragkister og standkister fulde af tøj, færdig og ufærdig vadmel, hvergarn, linned og uldent. Det var husmoderens stolthed at vise det frem til besøgende.

I de nyere huse bygget efter krigen 1864 var der jo lidt mere plads, en stadsstue og et gæsteværelse mere, og i større gårde større stuer og folkestuer. I min første barndom begyndte man også med spytbakker og i det hele taget mere renlighed.

Gammelfaer og gammelmuer havde nu deres snak og deres mening om dette og meget

andet. "Ja, folk blyver så fin poed no om stån", sagde gammelmuer, "I vaa ti ku vi kald æ hus fo raaling, no skal de vær så møy mier fin å kald de få sals"; "Ja" sagde gammelfaar, "å så sætter di spøtbakker ligesom i æ prejstgoer, men æ hå al mi daw ku spøt paa æ jour, å de blyver æ fajn pin mæ ve mej".

Bag stuehuset lå: æ kaalgoer: (have) med lidt træer og blomster og omgærdet med pil eller hylde og med lidt urtetøj om sommeren.

På loftet over stuehuset havde man oplagsplads for korn til såsæd, til brød og byg til øl. Der førte en trappe op enten fra forstuen eller fra bryggerset. Igennem et rummeligt køkken kom man ind i bryggerset, hvor der var bageovn og grubekedel til vask, og derfra ind i et rum, hvor saltkarrene havde deres plads, og til et brænderum.

Foruden salsen havde gården 3 sammenbyggede udhuse. Alle huse var tækket med halm, på laden var tit en husmølle.

Dagligt liv i hjemmet

Vist intet sted i landet levede folk så godt som i Thy i hine tider.

Om morgenen, når den første morgengøring var udført, spiste hele familien davre, altid 2 retter mad, om sommeren sædvanligvis rørt æg med flæsketerninger, der kom ind i panden, hvori det var bagt, og hvortil enhver rakte til med sin ske; derefter kom øllebrød ind i et stort lerfad, hvor enhver ligeledes rakte til med sin ske. Som om morgenen sådan spiste man ved alle måltider af samme fad og samme stegepande. Ligeledes kom kartoflerne altid ind med skrælling på, så enhver selv måtte pille hvad han havde brug for.

Om vinteren var det tit sild, speget eller kogt ål og øllebrød, eller grød med mælk. Om sommeren spiste man så mellemmad kl. 9 eller smurt mad eller dækket bord med flere slags pålæg og altid et stort fad sød mælk på bordet.

Om middagen kl. 12 spiste man middag, altid 2 retter mad. Så snart man havde spist, var der 1½ times middagssøvn for alle i gården, og kl. 2 kaffe med brød. Om eftermiddagen spiste man mellemmad kl. 6 som om formiddagen, og derefter arbejdedes der videre til solnedgang,

hvorefter man atter kl. ca. 10 spiste 2 retter mad, grød og et eller andet eftermad.

I høsten tog man det ikke så nøje med arbejdstiden. Så det ud til regnvejr, kørte man tit ind hele natten; kornet skulle jo i hus, og det gik med liv og lyst; men da stod bordet dækket døgnet rundt med mad, snaps, gammelo og kaffe. Det hele var en fest.

Når foråret kom, blev der den gang som nu travlt med at få sæden i jorden. Først i maj skulle kreaturerne ud på græs. Så kom tiden, der skulle tænkes på brændsel; man måtte i mosen og ælte tørv; i heden skar man de store ca. 1 alen i diameter store hedetørv, fladtørv, som brugtes til de store bilæggerovne. Desuden skulle man have slået nogle læs lyng til at tænde op med, og så når man i en fart skulle have en kop kaffe eller andet. Enhver gård havde sin egen mose og sit eget hedeskifte, som dog lå langt fra gården. Man kørte ud om morgenen med egne folk og med husmænd og deres koner, der hjalp til for at få andel i brændselet.

I høhøstens tid var der travlhed, sang og lystighed hørtes overalt, karl og pige, daglejer og hans kone måtte med, og det hele gik som en fest. Efterhånden fik man hø og brænde i hus. Med det sidste kunne det ske, at der af og til fulgte en hugorm, som så måtte lade livet. Så kom høsttiden. Karl og daglejere og deres koner sled og pressede hinanden under spøg og latter, og man levede som til gilde hver dag, indtil man havde det sidste læs i hus, så kom høstgildet med mad, drik og ofte dans natten igennem. I høsttiden fik daglejeren 40 á 50 kr., hans kone 25 á 30 kr., for hele høsten, men det var i disse tider store penge.

Efter høsten kom så slagtetiden, hvor 8 á 10 fede får måtte lade livet, og ligeså mange fede gæs. I saltkarret kom fårekød og ligeledes gæs-lår og gæsbryst, for senere at røges. Tællen fra fårene blev smeltet, og heraf lavede man lys, store og tykke, indtil 1¼ tomme til stuerne, og tynde, ¼ tomme tykke, til at løbe med fra stue til stue. Ja, der var jo i denne tid rigtig travlhed. En fed gris måtte ved samme lejlighed lade livet; der skulle laves pølser og meget mere. Husmoderen og alle i gården havde nok at gøre i mange dage.

Det var meget, der den gang blev slagtet, men der var 2 slags kød, som ingen med respekt for sig selv spiste: hestekød og spædekalkvekød; det blev gravet ned, kun skindet tog man.

En morgen spændte man for vognen, læsede den med 1 td. kartofler, 1 skp. løg, rug eller hvad man havde, og kørte til havet, byttede det bort med et læs store havtorsk, hver 12 til 20 pd., og kom så hjem ved aftenstide. Nu blev der travlt i gården, en kone eller to til hjælp, torsken blev rensset, hovedet skåret af og ligeledes begge sider, der så blev skrabet rene og lagt i et stort saltkar, der stod parat til dette brug. Hovederne blev hængt til lufttørring på snore, og i flere dage levede man højt på kogt torskehoved med sennepssovs og kartofler. Den salte torsk spistes på samme måde i løbet af vinteren. Efter man så havde sået vintersæden, rug og hvede, og havde gravet kartoflerne op og kulet, begyndte efterårspløjningen. Kreaturerne var nu inde. Man var nået til november, da hjorddrengens glade tid kom. Han fik sin løn og kunne komme hjem til mor, og skønt Thys bønder behandlede deres drenge godt – værst var det med sønnen, da sådan en lille mand den største del af sommeren måtte op kl. 4 á 4 ½ - det var jo tidligt. Så var det dog en festdag, når han kunne komme hjem med sin løn; tit kneb det i førstningen lidt i skolen, for med lærdommen havde det jo gået så som så om sommeren.

Vinterarbejde

Foruden alt det udendørsarbejde der her er omtalt, havde kvinderne deres indendørsvirksomhed.

Man bagte året rundt selv alt sit brød, brygede øl, og man havde vask af alt tøjet, tiest også folkenes, vask og klipning af får, hvad der også faldt i kvindernes lod. Alt dette året rundt og når vinteren kom, fik kvinderne både store og små, nok at gøre både dag og aften med kartning af ulden samt arbejdet med spinde-rokken. Da alt tøjet var hjemmelavet, var der nok at gøre; garn og tvist skulle være rede til farveren og væveren, alt uldent skulle strikkes. Væv efter væv i uldent og hvergarn til dyner, tøj og linned til hele familien. Herreskrædderen gik året rundt fra hjem til hjem og syede til

mænd og drenge; sytningen fulgte i hans spor og syede dragter, tænder og solide, til kvinderne; jo, der var travlhed såvel vinter som sommer.

Men så mændene? Jo, de havde nok at gøre. Daglejeren stod i laden sammen med karlen og tærskede korn; om aftenen var man optaget af at lave tøjrepæle, klaptræer, binde kurve, sno simer at binde tag med. Mange steder lavede man selv sit reb af tovværk, som man købte ved strandingsauktionerne, trevlede det op og lavede det til reb.

Gårdens udgifter og indtægter

Indtægterne i sådan en gård var ikke store; det var i disse dage kornavl, opdræt af stude, som solgtes til marskegnene i Sønderjylland. Den del af kornet, som man kunne undvære, solgtes til de enkelte købmænd. Af og til kunne der sælges en hest og nogle gæs, lidt smør og æg, men det gav jo ikke meget. Udgifterne var da heller ikke store, mange havde gården gældfri, og de, der havde gæld, havde den privat til slægt og venner. Skatterne var heller ikke store; folkelønningerne var: En karl 125 til 150 kr., pigeløn 100 kr. eller mindre årligt, hjoeddrenge 5 eller 10 kr. for sommeren. Daglejeren fik 50 øre á 1 kr., men så fik de altid en del naturalier, mælk, smør, æg, kød, m.m. Man havde jo hverken mejerier eller slagterier, så man brugte selv alt, hvad man producerede, og på den måde fik arbejderne alligevel tilstrækkeligt; der var altid arbejde nok. Udgifterne til købmændene var små. Størst var de vel til spiritus, et anker brændevin, nogle flasker rom, lidt kaffe og sukker og krydderier var det meste.

Kommunernes udgifter

Som bøndernes udgifter var små, var kommunernes det også. Med hensyn til vejvæsenet, da havde hver gårdmand sit vejstykke, hvorpå han om sommeren kørte nogle læs grus, som han tog i en eller anden grusgrav eller hentede ved fjorden, hvor der var nok af ral, små rullesten.

Fattigvæsenet! I hvert sogn var der tre fattighuse, hvert med tre stuer, beregnede til 3 familier eller enkelt personer. Fattigfolkene fik så nogle få kroner om måneden, lidt brænde, og så for resten kunne de gå i gårdene og tigge. Og

det må så atter her siges til bøndernes ros, at de gav villigt og rigeligt, både til fattigunderstøttede og til fattige udenfor fattigvæsenet.

I sygdomstilfælde måtte folk hjælpe hinanden, som de bedst kunne, man brugte i de tider sjældent læge, man kunne jo altid henvende sig til en klog mand eller kone, og langt mindre grund var der til at hente læge til et fattiglem. Hvem der selv havde hus kom ikke på fattighuset, så vidt de da kunne blive hjulpet i sygdomstilfælde, de fik lidt hjælp i penge og brænde.

En ældre måde at yde fattighjælp på var at lade vedkommende gå rundt fra gård til gård, hver gård måtte så have vedkommende i 3 døgn. Jeg kan endnu huske en mand, som fik sit ophold på den måde.

Skolevæsenet

I hver kommune var der som regel kun én skole med én lærer, som også var kirkesanger, degn, og desuden skulle han ringe til gudstjeneste morgen og aften. Der var i skolen 2 klasser, de mindste fra 7 til 10 år, og store fra 10 til 14 år, om sommeren gik de store 2 dage om ugen, de små 4 dage, og om vinteren de store 4 og de små 2 dage om ugen.

I skolestuen var der murstensgulv, som just ikke led af renlighed, da vi sad med træsko på fødderne. Skulde der gøres rent, blev det degens sag, men han havde jo nok at bestille i forvejen, og desuden havde han sit landbrug. Der var bjælkeloft, og ikke ret højt til loftet. Endvidere var der en stor rund kakkelovn, en reol til læse- og sangbøger, regne- og skrivebøger og tavler, en stor sort tavle og nogle landkort på væggene, og i et hjørne kateteret for læreren. 5 lange skoleborde med plads til 10 børn, alle lige høje, så de største måtte sidde foroverbøjede, og de mindste måtte række sig for at nå. Sådan en flothed som rygstød på bænke havde man heller ikke.

Gårdens besætning

I en almindelig gård havde man 3-4 heste, 4 køer og en snes ungkreaturer, 20-30 får, 5-6 gæs til tillæg samt ænder, høns og svin til eget slagtebrug, måske også en griseso til tillæg. Fårerne stod om sommeren mest i heden og ud-

marken. Når gæslingerne om foråret blev store nok dertil, blev de sat i tøjr 2 og 2, en strikke om det ene ben, og mellem hver 2. par et trug med vand, efter høst blev de slået løse og gik på stubmarkerne. Når de sådan havde gået en tid og var blevet halvfede, blev de, som var bestemt til hjemmeslagtning, sat på fedesti og fik der alt det korn, der kunne proppes i dem; derefter deres tragiske død. De andre blev solgt til opkøbere, som så ved hjælp af drenge drev de store flokke ned gennem Jylland, helt ned til den anden side af grænsen.

Enhver nok så fattig indsidder havde sine 2 eller 4 gæs, som, når de var så store, at de kunne slæbe tøjret, kostede 2 mark stykket. De tøjredes på byens gadejord. Ville man have dem rigtig fede til slagtning, stoppede man dem om efteråret. Af mel og vand lavede man boller på størrelse som en finger, tog gåsen under venstre arm, og vristede næbbet op med fingrene, som man holdt om næbbet, og stoppede en bolle ned i halsen på dyret med højre hånds pegefinger, og sådan blev den ene efter den anden skubbet ned så længe gåsen kunne rumme dem. Derefter satte man gåsen i en kasse så lille, at den så godt som ikke kunne røre sig; på den måde blev de på kort tid umådelige fede.

Degne- og jordemoderost

Det var en gammel skik, at degnen en bestemt dag om sommeren mødte i en gård, hvor så alle mændene mødte med mælken fra en dag, hvorefter der lavedes ost til degnen. En anden dag var det jordemoderen, det gjaldt, og da der jo var flere byer, blev det ikke så lille en indtægt, de kunne indvinde på den måde. Da de fik langt flere oste end til eget brug, kunne de sælge en del, og da det var 1. kl.s ost, kunne de opnå en stor pris for dem.

Gæstfrihed

Kom der en nabo eller en fremmed i et eller andet ærinde til en gård, blev vedkommende straks budt en snaps og en tår øl, og kom der en samtale i gang, ja, så måtte der en kaffepunch til, en stor kop med kaffe uden fløde, men deri en god slurk af brændevinsflasken og et stykke brunt kandis. Da der tit på en dag kunne

komme adskillige, og værten altid måtte tage sin punch med, kunne det godt ske, at han en og anden gang ved sengetid var lidt påvirket, især hvis de fik kortene frem, og thyboerne var lidenskabelige kortspillere og spillede højt spil. Var det kvinder, der kom, var det en kage og øl og senere kaffe, der serveredes.

Læsning

Af læsning var der kun lidt, højrebladet Thisted Amtsavis, holdtes af enkelte. Af ugeblade var der enkelte, i halvfjerdsenerne var "Husvennen" et rigtig godt blad - for resten en del udbredt i Thy. Et andet blad, jeg husker ikke mere, hvad det hed, med fortællinger af Thyregod og andre danske forfattere, var også en del udbredt. I enkelte sogne havde man bogsamlinger, men i Hurup sogn var der ingen. Lærerne agiterede for et par børneblade, som enkelte holdt. Så var der nogle ubetydelige hefter fra Jul. Strandbergs Forlag, som blev solgt af rejsende, den skønne Helena og lignende. Endvidere var der de mange 4-skillingsviser, som ligeledes solgtes af rejsende på markederne, Hjalmar og Hulda, Pjaltensborgs brand, en del fra skuespil, sørgelige kærlighedsviser, viser om selvmord og mord, om drukneulykker og mere.

Ålefiskeri

For de byers vedkommende, som lå langs fjorden, boede jo en del familier, som drev fiskeri som hovederhverv. For andres vedkommende drives lejlighedsvis en del fiskeri med glib og ålejern.

Henad sommeren kom vesterhavsfisken med deres 2 mands både og lejede sig ind i gårdene langs fjorden, hvor de blev et par måneder for at drive ålefiskeri. Det var en dårlig forretning for de gårde, som havde dem, 2 mark (66 øre) om dagen for hver, og de ål, der kunne spises på gården.

Husmændene

Jordløse husmænd og de, der havde jord, levede omtrent ens, de måtte begge ud på arbejde hos gårdmændene, men der var så godt som altid arbejde nok. Husmændene med jord havde den fordel frem for de andre, at de havde 1 eller 2

køer, men husmandsbrugene var almindeligvis små eller med dårlig jord. Med hensyn til sel-skabelighed havde de det som gårdmændene, nogen standsforskel fandtes så godt som ikke.

Folketro

Overtroen var umådelig stor. Det var i den tid ligeså så farligt at gå midt på en vej efter mørkets frembrud som i vore dage at gå midt på kørebanen i en befærdet by. Ikke for biler ganske vist, for de eksisterede jo ikke, men der kunne komme en ligskare og gå over en, så faldt man jo om, og hele skaren trampede over en, og det kunne have sørgelige følger. Gamle folk vidste at fortælle om en og anden, som dette var overgået. At vedkommende var blevet meget syg efter sådan en medfart, fik jo være, men der var den eller den, der var blevet sindssyg. Det vrimlede med hekse, tit flere i samme by, nogle gjorde kun godt, andre ondt, nogle begge dele, flere havde Cyprianus, og det var en forfærdelig bog, som man helst slet ikke skulle se. Der boede en gårdmand, som var meget søgt, han havde gået i den sorte skole i København i sine unge dage, han gjorde kun godt, hvad de andre havde gjort ilde. Kunne man ikke få smør af fløden, et menneske eller dyr blev sygt eller lign., var det ofte et værk af en heks. Han blev hentet, læste og gjorde tegn over kærnen, over den syge osv., og blev det så godt igen, vidste man, at det var ham, der havde ordnet tilfældet, jo, han kendte råd for meget; ville man sikre sig mod at blive forhekset, havde han et ufejlbarligt middel: Det var et lille stykke af en vis rod, der blev syet ind i skjortelinningen, og skønt ingen rigtig ville vedgå det, var det dog få, som ikke havde det indsyet. Hans råd og ulejlighed kostede aldrig noget; jeg tror, han havde nok i den morskab, det forvoldte ham, at folk troede på hans evner. Han forsømte ikke noget og var en velhavende mand.

Den anden slags var værre, for de gjorde kun ondt. Gamle Maren var uvenner med naboerne. Hun havde lagt en genstand, hvorover hun havde læst på vejen hen til dem, hvorover en af dem måtte komme, når vedkommende gik til eller fra hjemmet. Men nu var det således med dette, at kun den, der kom først over tingen,

fik sygdommen, og så gik det så uheldigt, at Marens egen tyveårige søn først kom over den og fik derved en svær sygdom, som endda efter han var blevet helbredt gentog sig hvert år i mange år. Jo, gamle Maren var en frygtelig heks, alle undgik hende. Hun var en gammel ensom enke.

Jeg var dengang en lille dreng på 6 år, da hun en dag, jeg kom forbi hendes hus, stod i døren. "Kom ind til mig lille Anders", sagde hun, "så skal du få en dejlig kage og se hvor meget morsomt, jeg har". Jeg vidste godt, at det var galt, men min nysgerrighed sejrede dog, og jeg fulgte med Maren ind, og det kan nok være, jeg fik mange kager og mange stykker brun kandis, og bagefter kom hun med bøger, med billeder og morsomme historier, og da jeg endelig gik, måtte jeg love at besøge hende igen. Det kan nok være, jeg havde meget at fortælle mor om alle de herligheder, jeg havde oplevet. Mor rystede lidt på hovedet, men forbød mig ikke at besøge Maren en anden gang. Naboerne advarede mor, men hun sagde: "Jeg tror nu ikke Maren gør barnet noget ondt, men hun sidder jo altid alene den stakkel". Hele min barndom igennem vedblev jeg af og til at besøge Maren; hun havde en masse bøger, skuespil, fortællinger og mere, som jeg nød med ligeså stor begærlighed som hendes kager og andre gode ting.

Maren blev en meget gammel kone, uden folk fik forståelse af, at hun var ligeså uskadelig som andre; hun døde skyet af alle.

Som før nævnt var der de kloge mænd og koner, der læste over sygdomme, men der var også dem, der skrev medicin op, de forunderligste ting: Rust skrabet af kirkeklokken ved midnattid, stykker af en selvmorders ligkiste, afklippede negle, hugormeskind, samt ting der skulle købes på apoteket: Menneskefedt, tudsehjerte. Det var, som den gamle lærer Johannes Nielsen i Randrup skrev i en vise optaget i avisen: "No hår æ betænt hva mi søn ska vær, da det ska vær nøj å det villest, mirakeldoktor ska han vær, te de kåster et ret møj å lær et; å mirakeldoktor er nøj å de villest". Han fortæller så videre, hvorledes en mor, som konsulterede en sådan kendt mirakeldoktor, Dybdahl - også i sin tid godt kendt på Århuskanten - sendte sin dreng

til Vestervig Apotek med den af ham skrevne recept. Moderen syntes så, at da drengen alligevel skulle vejen, kunne han med det samme gå til farveren og hente garn, som var farvet og fik farvesedlen med. Drengen kom først til farveren, men gav ham den forkerte seddel: 1 lod rævelunge og 2 lod hejrefedt. Farveren, som var en hidsig mand, blev vred og jog drengen ud, han troede jo, man ville gøre nar af ham. Så gik drengen til apoteket og leverede den anden seddel: 2 pd. garn, mørkeblåt. Og hed det i visen: "Meget kan plastersmøren forstå, men dette blev ham for broget". Der var langt mellem læger, i Thisted var enkelte og i Vestervig var der én. Man kunne have over 2 mil til læge, og man troede tit, at de kloge mænd var fuldt så gode, som de virkelige læger. Man så jo, at mange kom sig efter at have søgt en sådan. At også mange døde - ja, det var jo så Guds vilje.

Så var der varsler, hunde som hylede efter mørkets frembrud, betød død. Mange gamle havde set bjærgfolk, som boede i høje. Nisser vidste man var til; der var en gård i byen, hvor jeg ved, man hver juleaften satte et fad med grød i laden til ham, og da den altid var spist, vidste man da, at nissen havde været der. Ja, jeg kunne fortælle mange flere historier om dette emne, men dette her må være nok.

Doverodde Købmandsgård

Doverodde ligger i den sydøstlige del af Thy ved en gren af Limfjorden; en dæmning var lagt over fjorden til Boddum, en stor landsby på en halvø, som skød sig ud i fjorden nord for Thyholm. Den havde en præstegård og en kirke uden tårn; der lå også den store "Boddum Bisgård", forhen bispegård under de Børglum bisper. Præsten havde både Boddum og Ydby kirker, de to sogne var et pastorat.

I Doverodde var en lille kro og i hine tider en meget stor købmandsgård. Købmanden, A.C. Hundahl, havde bygget en bro ud i fjorden, hvortil dampskibe fra København, der gik i fart på Limfjordensbyerne - 2 gange om ugen lagde de til - så længe isen ikke lagde hindringer i vejen. Desuden lå der altid sejlskibe, som gik til og fra med last. Til Doverodde kom bønderne langvejs fra med deres korn; der var derfor et

stort pakhus med 4 lofter. Når de så havde afleveret deres korn, tog de fra butikken med hjem, hvad de havde brug for i lang tid. Ligeledes var der en stor trælastforretning. Træet kom med sejlskibe direkte fra Sverige. Foruden handlen med bønderne solgte han en gros til egnens mindre købmænd.

Det var i det hele taget en mægtig og mange-sidig forretning, der blev drevet, indtil jernbanen kom. Kornavlen, hvoraf bønderne havde stor indtægt, ombyttedes med mejeridrift, så lidt efter lidt tabte forretningen omsætning. Nu er der kun en almindelig købmandshandel.

Omrejsende handelsfolk

Der kom tit omrejsende handelsfolk til beboerne.

Den dag da Kræn Bak kom til byen med sine manufakturvarer, var en begivenhed af rang. Traf det sig, at han kom ind til en gård lidt før middag, kunne man være vis på, at middagsmaden ville blive en time senere end ellers, og det skulle være sært, om grøden ikke den dag var sveden, for når han fik pakket sine bomulds-trøjer, sorte og kulørte tørklæder og de andre herligheder ud over langbordet, måtte hele gårdens kvindelige personale ind for at beundre og købslå om varerne. Der blev handlet og pruttet om priserne, som køberne fandt alt for høje, men som Kræn Bak påstod var så lave, at han med et suk måtte sige, de førte ham lige imod fattigvæsenet. Men handelen gik sin gang - altid i hans favør - og efter at have spist og drukket kaffe og fortalt nyt fra andre byer, gik han ad gårde; veltilpas og med et smil, ikke så lidt rigere end han var kommet derind. En særling var han, syntes man tit. Tænk han drak aldrig snaps eller en kaffepunch, og altid syntes man, at man havde gjort en sjælden god handel, når han var gået.

Om vinteren kom manden med kalveskindstornysteren med havefrø, også han gjorde forretning.

Så var der farveren, som kom og tog imod uld og tøj, som regel en gang om måneden. Og almindeligvis hver uge, enken med sine kurve med wienerbrød og småkager fra bageren. Hun købte også æg op.

Kræn Bak var nok den af handelsfolkene, der drev det videst. Midt i halvfjerdserne købte han en halvsnæs tdr. land, byggede et flot hus, anskaffede besætning og blev nu landmand samtidig med, at han startede en efter de tiders forhold flot manufakturbutik. Han giftede sig med en ældre sypige. Der var på de tider ingen manufakturforretninger på landet, og vi havde 4½ mil til Thisted.

Der kom handelsfolk med mange ting: De små 12 skillingsviser, billedrammer og billeder og meget andet. I Thy havde alle handelsfolkene gode dage med mad og drikke.

Også andre omrejsende kom til byen. Når Per Lirekasse kom, hvilken jubel vakte det da ikke blandt børnene. Når han så fik sin kasse placeret med de bevægelige dukker ovenpå, og med pibende stemme forkyndte: "Her ser i kong David, han kan spille på sin harpe, og dronning Batseba, hun kan snurre på sin hæl" og med endnu højere stemme forkyndte: "En mark er kassens rettighed", og derefter begyndte sin musik, ja, så kan det nok være der blev jubel.

Så en anden dag kom Jens Madsen af Danmark skralende af fuld hals gennem byen: "Fra Vestervig uddrog en flok arbejdsmænd, til Sjørring sø satte de kursen hen" osv., ja, så var snart alle byens børn på tærne. Der skulle i de tider ikke meget til for at fornøje folk.

Markeder

I Hurup sogn var der ingen kro, nærmeste var Ydby og Vestervig. Man følte heller ingen trang dertil, for spiritus kunne man altid have hjemme, og da man var tilstrækkelig selskabelig anlagt, var hjemmene jo nok. Der kunne ældre og unge altid mødes. Der var også dengang de store tilbagevendende markeder, der altid var hele folkeforlystelser, hvor alle skulle være med. Ved disse markeder kom alle slags gøglere med forlystelser af enhver art. Der var masser af handelsfolk fra hele landet med varer af alle mulige slags, bagere, beværtningstelte, og sådan en markedsdag drak man tæt og slog gækken løs. Når markedsгæsterne om aftenen og langt ud på natten kørte hjem, skete det ikke just i stilhed, nej, man sang og skralede og kapkør-

sel i fuld galop var almindelig. Tit skete der da også ulykker ved sådan en hjemkørsel.

Folkeliv og oplysning

Når undtages den vestlige del og enkelte andre pletter af Thy, hvor dans, kortspil, druk med eder og liderlige viser og tale, på grund af Indre Missions arbejde, var afløst af alvorlige samtaler om livet og dets dybere mening, salmesang og uskyldige lege, var der megen råhed med banden og alt hvad deraf følger, hvor ingen dybere emner fyldte tankelivet. Især var det erotiske emner, som man - uden sky for at de blev opfattet af barnlige øren og uden tanke for, hvad skade de kunne forvolde i bløde barnesind - drøftede i al deres nøgenhed mand og kvinde imellem. Liderlige viser som ikke kunne være for rå, jo mere rå, des større jubel vakte de hos både mænd og kvinder. Der var i det hele taget meget lidt kristelig sans i Thy. Vel gik man en gang imellem i kirke, og sine 2 gange til alters, men dermed var det også sagt.

Det var midt i halvfjerdserne, da vi skulle have en ny præst, at sognerådsformanden ytrede: "Ja, æ vel jo be vorherr om, te vi no må fo en lutheraner te præjst, å et jen a di grundtvigianere eller missionsmænd." Grundtvigianere kendte man ikke til, og højskolerne betragtede man mest som vigtigmageri.

Men var folk ikke kristelige, så var de nogle vældige karle ved gilderne og selskaberne. Ved et godt bord, ved dans, kortspil og punchen. Ved de mange selskabelige sammenkomster om vinteraftnerne, hvor man begyndte med spising og store snapse for at blive godt tilpas til at tage fat på kortspillet, hvori kvinderne også deltog sammen med mændene, gik det livligt til. Man spillede højt spil, hvor der tit kunne tabes og vindes store penge, men pyt - slog pengene ikke til for den tabende part, havde han jo altid en stud elle nogle tdr. rug, som kunne hentes dagen efter. En sådan aften blev der sat mange kaffepuncher og af kvinderne mangan kopper kaffe med kage til livs. Tillige kunne der sådan en aften blive tid til at referere alt byens nyt, om Pers kones ny hovedtørklæde, der jo var alt for dyr for dem. Om Kræn Kræn og Ajs Jensen, der forleden havde været så hulendes fulde og var

kommet op at slås, så Kræn Kræn måtte holde sengen, fuld af plastre både her og der på kroppen. Der var altid nok at drøfte en sådan aften, så klokken godt kunne blive 2 – 3, inden man brød op.

Postgang

Man havde dengang ingen postbude. En og anden by hyrede en mand til at hente postsager et par gange om ugen ved de forskellige ekspeditioner, hvor den kongelige diligence holdt og afleverede nærmeste egne postsager. I Hurup sogn havde man imidlertid ikke sådan et lejet bud, men da vi havde en ung lærer i Hurup, som tit skulle have bud til samlingsstedet i Heltborg, udså han mig til at gå bud, og når jeg kom der for ham, fik jeg gerne en del andre breve og penge med, siger, som så blev sendt om i sognet med de forskellige skolebørn. En ekstra fordel fik jeg selv derved, idet man i Heltborg havde et sognebibliotek beroende hos ekspedienten, og på den måde kom jeg til at tilfredsstille min læselyst og lånte bøger derfra.

En yvelbojel (et julegilde)

Enhver gårdmand med en smule agtelse for sig selv og sine måtte hvert år holde yvelbojel. Så måtte bydemanden eller gårdens søn eller karl ud og byde byens folk - unge og gamle - og familie og enkelte andre venner i andre byer til yvelbojel hos Mads Nielsen den eller den dag. Når så dagen kom, mødte de alle op om eftermiddagen, og fik efterhånden, som de kom, en snaps, en tår øl, en kage og kaffe. I køkkenet regerede ”æ kokkekuen å æ grånkok” (den, der vasker op og hjælper kokkekonen).

Bordene blev dækket, og gæsterne blev budt til bords. Så begyndte man med maden: Byg-suppe - sødsuppe eller almindelig suppe med boller, derefter en kødet og en fiskeret, sædvanligvis kogt, saltet torsk med sennepssovs og kartofler, eller stuvet hvidkål med flæsk til - altid krydredes maden rigeligt med drømme. Efter bordet begyndte så dansen i storstuen, der til dels var ryddet for sit indhold af skabe og kister og oplyst af tællelys i træstager, som var indrettet til at hænge på væggene rundt om i salen. Når dansen havde varet lidt og der var ryddet

op i stuerne, trak en del af de ældre sig tilbage dertil for at hengive sig til kortspillets glæder og spænding. På bordene stod øl og brændevinsflaskerne til fælles bedste. Mens kortspillet gik i stuerne, gik dansen lystig i storstuen til de to svedige musikeres anstrengelser. Så gjaldt det om, hvem af karlene der kunne trampe stærkest i gulvet, mens der stod en em af sved og støv i den oftest lavloftede storstue.

Hen på natten blev der så dækket kaffebord i stuerne, og efter kaffen var der punch til mændene.

Henad morgenstunden blev der dækket koldt bord, der bugnede af skinke, hele rullepølser og kødpølser, syltet flæsk og alt hvad der kunne tænkes af madvarer, stuvet hvidkål med flæsk manglede heller ikke, og allermindst øl og snaps. Efter maden fortsatte dansen endnu et stykke tid. Så gav man spillemandspenge. Kaffen serveredes og man drog af gårde. Tit kunne de to musikere sådan en nat tjene op til 40 kroner.

Det sket ikke så sjældent, at der under et sådant gilde, hvor der blev drukket store mængder spiritus, blev slagsmål, men det tog man sig ikke nær. Kunne man ikke få det bilagt inde, blev de kæmpende sat udenfor, indtil de der havde ordnet deres mellemværende. Det var på de tider sådan, at den karl der sagde: ”Nej tak”, når han blev budt på snaps eller punch, ikke regnedes for et rigtigt mandfolk.

Endelig blev så gården tømt for gæster, og man kunne tage sig et hvil - for så næste aften at holde en lille efterbojel for ”æ kokkuen og æ grånkok” og gårdens folk. Tit kom en og anden af naboerne også til, og så spiste og drak man som første dag, og da spillemændene, såfremt de da ikke skulle andet steds hen, også måtte med, kunne der tit blive et helt gilde igen, og det kunne vare natten igennem.

Så næste aften var der julegilde et andet sted, og sådan fortsattes, til alle havde haft deres selskabelighed.

Æn stuer brøllup

Der skulle være stort bryllup i en gård. En datter skulle giftes i næste uge. Bydemanden blev hentet, og fik sine instrukser og måtte så rundt

i byen og nærmeste byer for at bringe alle familiens venner og slægtninge indbydelsen til bryllup på en hertil bestemt dag.

Der blev nu efterhånden så stor travlhed i gården, der var meget, der skulle ordnes, før sådan en fest kunne finde sted. Der kom saddelmager, som fik den ene ende af langbordet i dagligstuen overladt; ved den anden ende sad Louise sydpige og midt for skrædderen og hans dreng. Dengang gik disse håndværkere omkring og udførte deres arbejde i gårdene.

Under spøg og lystighed udførte de deres arbejde, sydpigen sang en sørgelig kærlighedsvis: "I Strasbourg der levede en adelsmand så rig". Da hans datter og hendes fattige ven ikke måtte få hinanden, endte det med, at de dræbte sig selv.

"Det var en fæl vise", sagde skrædderen, han havde været med i krigen og var alvorsmand!

- "Kan du nogen bedre", sagde saddelmageren.

- "Jo, det tror jeg nok", sagde skrædderen, "vil I høre?"

- "Ja, kom med den", sagde Louise.

- "Ja, den er sandhed", sagde skrædderen og sang:

*"Farvel, min ven, snart mig døden kalder,
vel er det tungt i så ung en alder,
snart segner jeg for mit fødeland,
thi mod vor fjende jeg tro holdt stand,
men bring nu min hilsen til dem derhjemme,
de skal ej græde, når de mig mister.
Min lille søn han vil blive stor
og tappert gå i sin faders spor".*

"Ja, den var køn, men grumme alvorlig", sagde saddelmageren, "men der er dog også morsomme sange fra krigen". Så sang han:

*"Ved Bov der slog en kugle mig et hul, faldera
Allerøverst i min hattepuld, faldera.
Ved Sundeved der slog en kugle flad, faldera,
på klingens af min sidekammerat, faldera".*

"Ja, krigen er nu en gru og ikke til lystighed", sagde skrædderen, "men I to spøgefugle passer vist godt sammen, så jeg tænker, at næste bryllup bliver hos jer".

"Pyt", sagde Louise, "jeg kender karlene alt for godt", og så sang hun:

*"Thi karlene de ere få, som har et stadigt sind,
i dag har de én og i morgen to,
Så siger de: Hvad skal vi med dem,
thi sådan er karlenes sind".*

"Ja, der står nu i visen pigernes og ikke karlenes", sagde saddelmageren, "men synes du som skrædderen, at vi skulle slå vore pjalter sammen, så kan vi jo i hvert andet vers synge karlenes og i hvert andet pigernes".

"Slå til Louise, nu har han jo friet i min nærværelse"!

Således gik dagene med spøg og skæmt til dagen før brylluppet. Da de var færdige med deres arbejde og nu skulle hjem for at forberede sig til festen, hvortil de var selvskrævet som gæster.

Hver dag i ugen kom der bude med gaver i naturalier til festen, disse bude måtte opvartes med kaffe, kage, mjød og hvad der nu passede bedst for vedkommendes smag.

Som sendt kom alt muligt spiseligt: Mælk, fløde, æg, smør, hele fårelår, rullepølse og spegepølse, sigtebrød og mere.

Tredjedagen før brylluppet kom "æ kokkekuen og æ grånkok". Fra den dag regerede kokekonen enevældigt over køkken, spisekammer og bryggers med bageovn, bryggekar og mere.

I storstuen havde mand og karl deres mas med at gøre ryddeligt, flytte de store kister og alt med deres mægtige indhold af færdige klæder af alle slags og hele væve af tøj ud i lade og udhuse, hvor der var plads.

Endelig oprandt da bryllupsdagen, og kl. 10 rullede vogn efter vogn ind i bryllupsgården, modtaget af munter musik fra de fire spille-mænd, som havde taget plads udenfor indgangsdøren. Eftersom de kom, kørte kuskene fra byen deres køretøjer hjem, og de længere borte fra fraspændt omkring i byens forskellige gårde.

Alle mødte i stiveste puds, mændene i blå vadmelstragter, mange med fedtlæderstøvler, de fleste med morsomme høje silkehatte, andre med huer. Kvinderne for de ældres vedkommende med sære høje lodne hatte, for de yngres med silkehovedtørklæder, de rigtig gamle med den turban, som brugtes af gamle koner i Thy i disse tider og indpakkede i sjaler. Svære vadmel- og hvergarnskjoler med mange hver-

garnsunderskørter som selvfølgelig ikke kunne ses, men gav dem en sær uformelig og kluntet skikkelse.

Efter at gæsterne var samlede bødtes på frokost i storstuen og dagligstuen, hvor der var dækket med hele bjærge på fadene af al slags pålæg: Hele skinker, rullepølse og spegepølse, kogte æg - det var i forårstiden; af disse som var blødkogte og var serverede på tallerkner, var hvert æg skåret midt igennem, hvad der var skik i Thy. Skafferen svedte af anstrengelse for at forsyne alle med snaps, brændevin og mjød efter enhvers ønske. Også vin til kvinderne blev serveret til dem, der ønskede det. Ølkrusene gik også flittigt rundt. Efter måltidet blev der serveret kaffe med mange slags kager.

Atter rullede køretøjerne ind i gården. Klokken var nu nær 2, så blev vogntoget ordnet. Forrest kom de 8 ryttere, derefter en vogn med musikerne med deres blæseinstrumenter, derefter kom brudeparret, bruden med slør og myrtekrans, brudens og brudgommens forældre og bagefter dem hele brudeskaren.

I det øjeblik toget satte sig i bevægelse, begyndte musikerne at spille. Ryttertoget satte af sted i fuld galop, for dem gjaldt det om at nå kirken og tilbage imod vogntoget og således møde dette 3 gange, inden de nåede kirken, da det for brudeparret betød lykke i ægteskabet.

Ankommet til stedet gik hele følget med 6 brudepiger, 2 af rytterne som forlovere og brudeparrets forældre i spidsen ind i kirken og indtog deres pladser i stolene. Efter at brudevielsen var foretaget, til salmerne spillede musikerne, ofrede hele selskabet til præst og degn, og ved udgangen fra kirken glemtes kirkebøssen heller ikke. Dennes indhold deltes visse tider af året til fattige, gamle og syge, der var dengang ingen hjælpekasse.

Efter højtideligheden ordnede følget sig igen, nu var præsten og degnen og deres familier med.

Efter at toget havde sat sig i bevægelse til en munter melodi af musikernes blæseinstrumenter, sprængte rytterne atter af sted i fuld galop til gildesgården. Også denne gang måtte de møde brudeparret 3 gange, inden dette nåede gildesgården, og da kneb det nok mere, for da

måtte hver af dem nyde en forfriskning, men også denne gang lykkedes det.

Efter hjemkomsten kørte så kuskene atter hjem med heste og vogne. Når nu alle var samlede, satte man sig til middagsbordet, hvorefter præsten bad en kort bordbøn, og så tog man fat på maden, der bestod af suppe, steg, en fiskeret og som dessert rismelsbudding med mjød. Efter at præsten atter havde bedt en bøn, kom en tallerken rundt, hvorpå man lagde et 3 marks stykke, eller en daler til spillemændene, derefter gik atter en tallerken med en havareret grydeske rundt, hvorpå man ofrede til "æ kokkuen".

Nu hævdes bordet, og folk spredte sig rundt ude og inde, og efter der var ryddet op i stuerne, begyndte musikken i storstuen, og snart var dansen i fuld gang. Rundt på væggene i storstuen hang trælysestager med tændte lys; i de andre stuer stod lys i messingstager på bordene, tykke hjemmestøbte tællelys. Efter en stunds forløb trak de ældre mænd og kvinder sig tilbage til stuerne, nogle fik fat på kortene, andre stod gruppevis. Hvor der som her var samlet mange og fra forskellige byer, kom samtalerne dengang og mange år efter næsten altid i Thy til at dreje sig om krigen. Snart var der samlet en flok, som havde været med, og der blev sagt mange bitre og onde ord om kongen, ministeriet og hærledelsen, især de Meza. Når vi menige bad om at gå på, slog det sjælden fejl, at der blev blæst til retræte, og så skulle vi jo tilbage, enten vi ville eller ej. "Ja" sagde en, "havde general de Meza ikke været den forræder, han var, og vi havde fået lov at gå frem, havde det nok ikke set ud som nu". Imidlertid var præsten kommet til og havde hørt det meste af snakken, og med sin rolige stemme blandede han sig i samtalen og sagde; "I klager over hærledelsen og på, at I ikke fik lov at gå frem, men at den bød jer at gå tilbage, men hvad ville der være sket, om I havde fået jeres vilje? Kun det at vi havde fået en masse døde og lemlæstede, også af jer som er her til stede, ville sikkert have fundet en ensom grav nede i Sønderjyllands jord, og eders hustruer været enker og jeres børn faderløse, og hvad ville det nytte? Krigen kunne vi dog aldrig have vundet, trods eders tapperhed. Et lille land som vort mod to af Europas

stormagter, I ved jo nok selv, hvordan I stod med eders gamle forladergeværer, der kunne afgive et skud for hver ti som tyskerne med deres moderne baglader geværer kunne præstere. Og selv om vi kunne have vundet nogen fremgang, så kunne de have trukket to gange så store forstærkninger frem som den del af deres hær, de havde deroppe; den dag vil komme, hvor eders efterkommere vil se modsat på den sag, som I ser på den, og vil dømme kongen og hærledelsen anderledes end I". Der blev efter præstens tale nogen stilhed.

I soveværelset havde de ældre kvinder samlet sig, og passieren gik livligt og drejede sig mest om tøj, de havde under arbejde. En havde lige fået 30 alen dynevår hjem fra væveren; en havde lige fået tvist til væveren til 40 alen lærred, en tredje ventede en af dagene 30 alen vadmæl hjem, og således videre, hvad det skulle være til, hvem der skulle sy det, og om farver og mere.

Klokken 12 blev der dækket kaffebord i stuerne, man drak så i holdvis. Bordene var fint dækkede med hjemmевævede duge. Mægtige stabler af kaffebrød, og kager forsvandt lidt efter lidt, men efterhånden kom nye til.

Hen ved klokken 2 kom punchen ind, og man tog godt til sig af varerne. Sang og højroset skæmt og latter fulgte skålene, og efter en halvanden times tid kunne man rydde bordene. Dans, kortspil og munter samtale fulgte i de af tobaksrøg og spiritus duftende stuer.

Ved 5-tiden dækkedes frokostbord. En fiskeret, koldt bord med rigelig snaps og øl og derefter kaffe.

Dansen fortsattes derefter, indtil gæsterne lidt efter lidt tog hjem, enkelte for ikke mere at komme, andre for at hvile ud for op på dagen at fortsætte.

Fra hen imod middag og til ud på eftermiddagen kom gæsterne til anden dags gilde. I den tid stod kaffebordene dækkede i dagligstuen og soveværelset.

Ved 2-tiden blev der dækket middagsbord, ved hvilken man spiste bygsuppe og ellers som den første dag. Derefter fortsattes som første dag med dans, kortspil og samtaler, efterfulgt af kaffebord. Panchesold og aftensbord med varm ret og koldt bord og som første dag frokost ef-

terfulgt af kaffebord ved daggry, hvorefter gæsterne lidt efter lidt tog afsked og rejste hver til sit.

Nu trængte man jo nok til ordentlig hvile i bryllupsgården, men den blev ikke af lang varighed, for allerede ved 2-tiden begyndte man "æ ætterboil" for "æ kokkuen og æ grånkok", spillemændene, gårdens folk, og alle som havde hjulpet til. Desuden kom nu flere af byens folk, særlig mod aften de unge, og festen fortsattes som de øvrige dage med spisning, kortspil og dans til morgenstunden, da de sidste gæster med kogekonen og alle tog hjem. Først på formiddagen tog brudeparret afsked.

Egentlige brudegaver af gæsterne fik man dengang ikke, kun af den nærmeste familie.

Således formede et stort bondebryllup sig i 1870!

Ashøjefester

Ashøje er to store høje, som ligger i Hurup sogn vest for Hurup på en højderyg. De udgør Thys højeste punkt. Herfra er vid udsigt over store dele af Thy, ind over Mors, Nissum bredning, den 2 mil brede del af fjorden over mod Hardsyssel, og med kikkert langt ind i landet mod syd for Limfjorden og ud over det for øjet uoverskuelige Vesterhav.

Disse høje og deres omgivelser er nu for mange år siden af en af gården "Lodahls" ejere beplantet med granskov.

Vi havde i 1871 fået en ganske ung lærer, Kåstrup, til skolen i Hurup. Skønt han var ung, forstod han dog tiden og kendte, hvad der bevægede sig i den, og han blev derfor ikke alene en dygtig og forstående lærer for os børn, men blev også noget af en reformator for de ældre. Hvad der også hjalp til var, at han var meget velhavende og brugte af sin kapital til at glæde andre.

Folkemøder, som Blicher havde begyndt på Himmelbjerget, og som beboerne i mange egne nu godt forstod at værdsætte, var ukendt i Thy; men så var det, at Kåstrup indbød alle os børn til at møde i skolen grundlovsdag festklædte, for i procession at marchere til fest på Ashøje og tage vore forældre med. Dagen oprandt, og vi mødte alle op i skolen. En del af os fik Dan-

nebrogssflag i hænderne, og vi blev så ordnet i geledder og marcherede i ordnede rækker af-syngende sange til Ashøje. Mange gamle kom også, det var jo en ny fornøjelse.

På festpladsen var koner med wienerbrød, og der blev lavet kaffe og serveret brød til alle del-tagerne. Det betaltes af Kåstrup selv. Tiden for os tilbragtes med leg, sang og oplæsning af små muntre fortællinger, og da aftenen kom, syntes vi børn, at dagen havde været alt for kort, men hjem måtte vi jo for at hvile ud til næste dags skole.

Religiøst liv

Når det af det fortalte kunne se ud, som om der slet intet religiøst liv fandtes i Thy i disse tider, så var dette dog ikke tilfældet. Rundt i byerne og sognene sad der familier - stille og rolige mennesker, en rest fra pietismens dage - den retning der gjorde så stort fremstød i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. århundrede.

Det var særlig i de tider, her er tale om, biskop Mynsters livssyn, de levede på. De kaldte sig hverken troende eller hellige, men ville gerne være gudfrygtige mennesker, det vil sige: Gøre Guds vilje, ikke gøre uret i handel og vandel, men hjælpe deres medmennesker hvor de kunne. De dømte ingen og råbte ikke deres tro ud i alle verdenshjørner, men sad stille og tilbage-trukne i deres hjem. De takkede Gud, når de stod op, når de havde spist sig mætte, takkede for dagen og bad ham være deres vogter for nat-ten, når de om aftenen var gået i deres senge. På grund af deres stille færd blev der ikke lagt meget mærke til dem. Min mor og flere af hendes slægt hørte til denne retning; hun blev aldrig træt af at formane mig til frem for alt aldrig at lyve, bande eller føre liderlig tale.

De fleste gik med tiden som Indre Mission fik fremgang med den - min moder aldrig helt.

I disse tider gjorde mormonerne stort fremstød i Thy, og en hel del solgte hus og hjem og rejste over til Utah, USA.

Også baptisterne og Fri Mission begyndte et arbejde og fik en del tilhængere. I løbet af halv-fjerdserne fik Indre Mission stadig større tag i befolkningen og fik bygget flere missionshuse.

Udlængsel

Når jeg har skrevet, at thyboerne havde så lidt samkvem med andre egnes beboere, var det for de ældre og giftes vedkommende. Var det da fordi, de var hjemmefødninger? Nej, absolut ikke, thi få egnes beboere føler mere udlængsel end thyboen. De gifte sad nu engang fast, men mange unge rejste ud og kom aldrig tilbage, de fandt gode stillinger i det fremmede; mange rejste til København og andre steder hen, hvor det gik dem næsten lige så godt.

Således tog enkelte unge gårdmandssønner til Tune Landbrugsskole, hvor der også var en folkehøjskoleafdeling, og til Testrup Højskole, som doktor Nørregård og Bågø gjorde kendt. Eftersom en og anden nu kom hjem fra disse kurser og talte til deres jævnaldrende om livet på disse skoler, fik stadig flere lyst til at prøve, og når de kom hjem derfra, søgte de at føre det lærte ud i livet.

Først i halvfjerdserne oprettedes i Thy enkelte fællesmejerier, hvilke senere lidt efter lidt aflø-stes af andelsmejerier, og samtidig omforme-des landbruget lidt efter lidt. Da jernbanen i 1882 kom, gik udviklingen med kæmpeskridt fremad.

Der var i 1870 - 1880erne mange unge, særlig tjenestekarle og piger, der rejste over på den anden side af fjorden for at finde lykken. I egnen omkring Struer, Holstebro og helt ned til Herning lå i hine dage store hedearealer af uopdyrket jord, og de store gårde som lå spredt i disse egne gav større løn end i Thy, og der-for tog mange unge plads dernede. Var de ikke bange for det hårdere slid, og de ville fremad, blev de der i nogle år. Når de så havde sparet nogle penge sammen, giftede de sig og købte for nogle hundrede kroner et stykke hede på 50 til 200 tdr. land og fik et tarveligt hus byg-get - ofte af ler og med lynntag - og tog så fat på at brænde lyngen af og opdyrke jorden. Når de så havde fået nogle får og den første ko, var de mere lykkelige, end de der havde arvet en gård i deres hjemland, og det gik nu fremad år for år.

Så arbejdede de videre, ude for andre om da-gen og på deres eget om natten - og en enkelt dag af og til, når der ikke var noget at gøre for andre.

Efter at have ført et sådant liv i nogle år kom den dag, da deres eget gav dem nok, og de ikke mere behøvede at arbejde for andre; så gik det raskt fremad med deres egen fremgang.

Jeg har truffet et sådant sted på Holstebroegnen, hvorpå der nu findes tre gode nybyggede grundmurede gårde, hvorpå der hvert sted holdes 8 à 10 køer. Det var de gamle, der begyndte med én ko, men med lyst og mod tog imod sliddet. De har nu delt deres ejendom i tre - med en søn og en datter i hver af de to.

Hvis det med disse linjer skulle lykkes mig at få en eller anden til at tage en lysttur til Thy, vil jeg håbe, at de må erfare, at intet steds i verden synger fuglene så lifligt som i Thy en sommermorgen. Intet steds i vort land er græsset så grønt som i Thy, og intet vand i verden er så

blåt som Limfjordens. Intet steds i verden er et hav så skønt som Vesterhavet, hvad enten man ser det i dets rasende vælde eller i sommersol.

Og jeg vil da slutte med en digters ord:
*Du stolte natur ved Limfjordens bred,
så mægtig i al din beskedenhed,
for hvad du mig lærte, min tak jeg bringer,
om end den kun mat, og fattig klinger.
De steder man elsker, fra man var liden,
de glemmes dog aldrig, aldrig siden.*

¹ Pastor Anthon var præst i Hurup 1876-1888

² Thøger var indbegrebet af lederskab, soliditet og agtelse

³ Nes Verk var et støberi i Norge

Parti fra Hurup i begyndelsen af 1900-tallet